

Daniel Koteluk

Miejsko-Gminna Biblioteka Publiczna w Czerwieńsku

„ORĘDOWNICY KOLEKTYWIZACJI” NA PODSTAWIE KSIĘGOZBIORU BIBLIOTEKI W OSADZIE WIEJSKIEJ CZERWIĘŃSK W POWIECIE ZIELONOGÓRSKIM W LATACH 1949-1956

W roku 1948 polscy komuniści, zgodnie z życzeniem przywódcy Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich (ZSRR) Józefa Stalina, podjęli działania na rzecz socjalistycznej przebudowy wsi¹. Celem tego procesu było ekonomiczne podporządkowanie indywidualnych rolników państwu². W tej sytuacji „**bezimienni bohaterowie akcji żniwnych, akcji skupu i innych frontów gospodarczych** [wyróżnienie – D.K.]”, dążąc do kolektywizacji, zobowiązani byli do zapoznania się ze zbiorami bibliotek wiejskich³. Oferowana tam bowiem, podobnie jak w świetlicach, „Książka otwiera oczy i wskazuje drogę. [...] Ona przekonuje o konieczności wstąpienia do spółdzielni produkcyjnej”⁴. Upolitycznienie księgozbioru biblioteki w Czerwieńsku w omawianym okresie wynikało z całości kształtu polityki kulturalnej Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej (PZPR), zgodnie z którą jej przedstawiciele, i to na szczeblu centralnym, decydowali o nabywaniu poszczególnych nowości bibliotecznych⁵. Podobnie było w wypadku podręcznego zbioru, w którym, jak to określono, „znajdować się muszą podstawowe wydawnictwa społeczno-polityczne i organizacyjne, np. »Historia WKP(b)«”⁶.

1 Szerzej zob. D. Jarosz, *Polityka władz komunistycznych w Polsce w latach 1948-1956 a chłopci*, Warszawa 1998, s. 17-21; T. Skonieczny, *Postawy chłopów wobec koncepcji i poczynań PPR (PZPR) w początkowej fazie kolektywizacji polskiego rolnictwa (1948-1949)*, Słupsk 2009, s. 16-19.

2 Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Poznaniu [dalej AIPN Po], sygn. IPN Po 060/56, t. 5, z 23, Archiwum b. KW MO w Zielonej Górze, Sprawozdania dekadowe i miesięczne poszczególnych pionów b. PUBP w Międzyrzeczu za 1948 r., Raport miesięczny za czas od 27 lipca do 27 sierpnia 1948 r.; R. Skobelski, *Ziemia Zachodnie i Północne Polski w okresie realizacji planu sześcioletniego 1950-1956*, Zielona Góra 2002, s. 87.

3 M. Wilczyńska, *Aktyw wiejski i książka*, „Gazeta Zielonogórska” 24-25 września 1955 r., nr 228, s. 3. W artykule zachowano oryginalną pisownię cytowanych źródeł.

4 Zbiory Miejsko-Gminnej Biblioteki Publicznej w Czerwieńsku [dalej MGBP Cz], brak sygnatury, Inwentarz Gminnej Biblioteki Publicznej w Czerwieńsku prowadzony od 1949 r., księga 1, powiat Zielona Góra, woj. poznańskie, s. 96, M. Kamińska, *Świetlica na wsi*, Warszawa 1954, s. 50. W księgozbiornie od 7 listopada 1954 do 23 listopada 1967 r.

5 D. Koteluk, *Ideologizacja kultury wiejskiej na przykładzie biblioteki w Czerwieńsku w powiecie zielonogórskim w latach 1949-1956*, „Zielonogórskie Studia Bibliotekoznawcze” 2013, z. 5, s. 86; J. Maj, *Biblioteki publiczne 1945-1990 na tle innych instytucji kultury*, Warszawa 1996, s. 84-85.

6 MGBP Cz, b. sygn., Inwentarz..., s. 49, J. Czarnecka, Z. Radziejewicz, *Jak pracować w bibliotece. Wskazówki dla pracowników bibliotek społecznych*, Warszawa 1951, s. 20. W księgozbiornie od 19 kwietnia 1952 r.

Zalecano również, aby osoby przebywające w bibliotece mogły się zapoznać z katalogiem najciekawszych artykułów prasowych dotyczących między innymi spółdzielczości produkcyjnej, a także poświęconym temu zagadnieniu planszami czytelniczymi⁷.

Bibliotekarze uczestniczyli też czynnie w realizacji programu PZPR w środowisku wiejskim. Dla przykładu można podać, że kierowniczką omawianej placówki Irena Brzozowska w czasie posiedzenia Gromadzkiej Rady Narodowej II (GRN II) w Czerwieńsku 16 lutego 1956 roku namawiała zgromadzonych rodziców, by wyrazili zgodę na udział ich dzieci w kółku artystycznym zorganizowanym pod auspicjami utworzonego w 1948 roku prokomunistycznego Związku Młodzieży Polskiej⁸. Brak jakiegokolwiek reakcji ze strony słuchających jej osób nie powinien dziwić, ponieważ za pomocą zajęć świetlicowych odciągnięto młodych ludzi od uczestnictwa w projektowanym przez wikarego Stanisława Stępnia chórze kościelnym⁹. Tego rodzaju aktywność na wsi przejawiali nawet miejscy pracownicy bibliotek, którzy kosztem zajęć zawodowych brali udział w akcji egzekwowania obowiązkowych dostaw produktów rolnych. Dążono w ten sposób do zrujnowania i zniechęcenia do indywidualnej gospodarki chłopów na rzecz członkostwa w kontrolowanych przez państwo spółdzielniach produkcyjnych. Ubocznym skutkiem tej działalności była utrata przez bibliotekarzy autorytetu w środowisku wiejskim, ponieważ postrzegani oni byli prawdopodobnie przede wszystkim jako rzecznicy zniechęconej przez rolników kolektywizacji¹⁰.

Idealną lekturą, w ramach ideologizacji kultury wiejskiej dla potencjalnych chłopskich czytelników, w myśl pezetpeerowskich kalkulacji, była oferowana w bibliotece w Czerwieńsku ówczesna literatura radziecka. Oficjalnie była ona przeciwwąga dla jej zachodnioeuropejskiego oraz amerykańskiego odpowiednika wykorzystywanego w charakterze „[...] ideologicznej trucizny dla mas”, w ZSRR służyła ona bowiem, jak to sformułowano, najszlachetniejszym celem¹¹. Pogląd taki w trakcie ogólnopolskiej na-

7 J. Czarnecka, Z. Radziewicz, *op. cit.*, s. 87, 97.

8 Archiwum Państwowe w Zielonej Górze z siedzibą w Starym Kisielinie [dalej APZG SK], sygn. 2, Protokoły z sesji Gromadzkiej Rady Narodowej w Czerwieńsku II, 13 stycznia-21 listopada 1956 r., nr 1-10, Protokół Nr 2/56 z sesji GRN w Czerwieńsku w dniu 16 lutego 1956 r. o godzinie 18 z udziałem wszystkich mieszkańców gromady Czerwieńsk.

9 D. Koteluk, *Zabiegi duchowieństwa oraz wiernych Kościoła katolickiego na rzecz przywrócenia nauki religii w Szkole Podstawowej w Czerwieńsku od 1953 do 1956 roku*, [w:] *W służbie władzy czy społeczeństwa? Wybrane problemy kultury i nauki na Środkowym Nadodrzu w latach 1945-1989*, red. P. Bartkowiak, D. Kotlarek, Zielona Góra 2010, s. 74.

10 D. Koteluk, *W nowych realiach. Wieś zielonogórska w latach 1945-1956*, Zielona Góra 2011, s. 167-168 i przyp. 135 na s. 285; por. R. Zawadzki, *Rozwój i działalność publicznych bibliotek powszechnych na Dolnym Śląsku w latach 1945-1964*, Wrocław 1967, s. 156.

11 „Anglo-amerykańscy imperialiści najgorsi wrogowie pokoju, demokracji i socjalizmu, usiłują dla swoich agresywnych planów zatruć cały świat jadem rozkładającej się kultury burżuazyjnej. [...] Burżuazyjne książki, czasopisma i gazety głoszą nienawiść do człowieka, rasizm, nawołują do zaborczych wojen, propagują bandytyzm i rozpustę, rozpowszechniają przesady, usiłują zwrócić zainteresowania czytelnika w kierunku bezpłodnej i antynaukowej fantastyki, skłonić go do walki o osobiste wzbogacenie w oparciu o zasadę »człowiek człowiekowi wilkiem«,” MGBP Cz, b. sygn.,

rady czytelniczej w 1952 roku upowszechniał wśród bibliotekarzy sam minister kultury Włodzimierz Sokorski¹². Dlatego też stale wzbogacano księgozbiór biblioteczny o prace radzieckich propagandzistów gloryfikujących tamtejsze rolnictwo. Za taką należy uznać między innymi publikację profesora ekonomii Aleksandra Romanczenko zatytułowaną *O socjalistycznej przebudowie rolnictwa w ZSRR*¹³. W opinii polskiej redakcji jej celem było zapoznanie chłopów i przedstawicieli administracji partyjno-państwowej z nauką „Lenina i Stalina o budownictwie socjalizmu na wsi, co jest zasadniczym warunkiem pomyślnego wykonania tego zadania” w kraju¹⁴. Jej autor z kolei uznał, że „[...] kołchozowa forma gospodarki, która zwyciężyła w ZSRR, jest najbardziej trwałą i jedyną słuszną formą gospodarowania dla milionowych mas chłopstwa pracującego w każdym kraju świata”¹⁵. Co ciekawe, wyraził on nazbyt optymistyczne przekonanie, iż polscy chłopcy wraz z robotnikami zdecydowanie opowiedzą się za tą formą gospodarowania¹⁶. Oczywiście kluczowe miejsce w ofercie bibliotecznej, oprócz cytowanego opracowania, zajmowały dzieła radzieckich przywódców, to jest Włodzimierza Lenina i Józefa Stalina. Upowszechniano w nich leninowską wykładnię o kapitalistycznym charakterze indywidualnego gospodarstwa skazanego tym samym na nieuchronną likwidację¹⁷.

Oprócz urzędowo propagowanego kultu wymienionych działaczy komunistycznych¹⁸ popularyzowano dokonania radzieckiego ogrodnika Iwana Miczurina, ponieważ „Związek Radziecki dobrze zrozumiał doniosłe znaczenie rozwoju sadownictwa, bo już dzisiaj na olbrzymich terenach północnych ZSRR w sowchozach i kołchozach sadi się wyhodowane przez Miczurina dla tych okolic odmiany drzew i krzewów owocowych”¹⁹.

Inwentarz..., s. 86, A. Primakowski, *Jak korzystać z książki*, Warszawa 1953, s. 14. W księgozbiorze od 20 października 1953 r.

12 S. Siekierski, *Książka literacka. Potrzeby społeczne i ich realizacja w latach 1944-1986*, Warszawa 1992, s. 100.

13 MGBP Cz, b. sygn., Inwentarz..., s. 83, A. Romanczenko, *O socjalistycznej przebudowie rolnictwa w ZSRR*, Warszawa 1953. W księgozbiorze od 24 czerwca 1953 do 23 listopada 1967 r.

14 A. Romanczenko, *op. cit.*, s. 7.

15 *Ibidem*, s. 63.

16 „Ale polscy robotnicy i chłopcy przeszli już niemałą drogę w budowaniu państwa ludowo-demokratycznego i nagromadzili takie doświadczenie w walce z wrogami ludu, że poradzą sobie doskonale z zadaniami, które stoją przed nimi w dziele socjalistycznej przebudowy wsi” (*ibidem*, s. 41).

17 MGBP Cz, b. sygn., Inwentarz..., s. 36, 81, W.I. Lenin, *Zadania związków młodzieży. Przemówienie wygłoszone na III Ogólnorosyjskim Zjeździe Komunistycznego Związku Młodzieży 2 października 1920 r.*, Warszawa 1950, s. 31-35. W księgozbiorze od 9 października 1950 r.; J.W. Stalin, *Ekonomiczne problemy socjalizmu w ZSRR*, Warszawa 1952, s. 16-17. W księgozbiorze od 24 kwietnia 1953 do 23 listopada 1967 r.

18 D. Koteluk, *Kult Józefa Stalina w świetle księgozbioru biblioteki w osadzie wiejskiej Czerwieńsk w powiecie zielonogórskim w latach 1949-1956*, „Bibliotekarz Lubuski” 2012-2013, R. XVII-XVIII, nr 2-1(34-35), s. 60-65; szerzej zob. R. Kupiecki, „Natchnienie milionów”. *Kult Józefa Stalina w Polsce 1944-1956*, Warszawa 1993, s. 69-70; T. Wilkoń, *Polska poezja socrealistyczna w latach 1949-1955*, Gliwice 1992, s. 54-68.

19 MGBP Cz, b. sygn., Inwentarz..., s. 38, B. Starmachowa, *Iwan Miczurin pionier nowych dróg nauki*, Warszawa 1950, s. 2. W księgozbiorze od 23 grudnia 1950 r.; por. M. Ordyłowski, *Wieś dolnośląska w latach 1945-1956. Władza i społeczeństwo*, Wrocław 1999, s. 205.

Nie był to przypadek, ponieważ w wiejskim środowisku szkolnym za pomocą Kółek Miczurinowskich, w ramach prowadzonej przez PZPR walki z Kościołem katolickim, lansowano wśród dzieci ateizm²⁰.

Czytelnikom proponowano również zapoznanie się z twórczością radzieckich pisarzy takich jak na przykład Michał Szołochow, który wspominał, że swoją powieść *Zorany ugór*²¹ pisał „w 1930 roku, kiedy jeszcze świeże były wspomnienia o wydarzeniach [w ZSRR – D.K.], które w sposób zasadniczy zmieniły oblicze wsi – o likwidacji kułactwa jako klasy, ogólnej kolektywizacji, masowym wstępowaniu chłopów do kołchozów”²².

Publikacje krajowych autorów w omawianym okresie cechował styl bojowy i hurraoptymistyczny, którego ukrytym celem było odzwyczajanie ich ewentualnego odbiorcy od krytycznych i demaskatorskich spostrzeżeń²³. Wszelka pożądana aktywność w zakresie kolektywizacji była uznawana za czyn niemal bohaterski, diametralnie odmieniający na lepsze codzienne życie mieszkańców wsi. Według informacji redakcji gazety „Gromada – Rolnik Polski” zawartych w broszurze *Statuty spółdzielni produkcyjnych* czytamy, że w gospodarstwach zespołowych „stale wzrastają [...] plony, rozwija się hodowla, praca staje się bardziej wydajna, podnosi się dobrobyt i kultura ich członków”²⁴. Agitacyjny, a zarazem niemal idealistyczny styl w tej kwestii reprezentowały już same tytuły tych prac, zagrzewające aktywność partyjno-państwową do udziału w „uspółdzielczeniu” wsi. Przykładowo, jedną z nich opatrzone tytułem *W walce o rozwój spółdzielni produkcyjnej*²⁵, kolejną zaś *Wczoraj, dziś i jutro wsi polskiej*²⁶. W sposób nawiązujący do terminologii militarnej, a zarazem zapowiadający triumf w zakresie socjalistycznej przebudowy wsi zatytułowano też cykl reportaży *Traktory zdobędą wiosnę* autorstwa Witolda Zalewskiego²⁷. Tego rodzaju bojowo-dyscyplinująca frazeologia cechowała również następujące tytuły prasowe: *Biblioteki gromadzkie przyczółkiem walki o upo-*

20 D. Koteluk, *W nowych realiach...*, s. 273.

21 MGBP Cz, b. sygn., Inwentarz..., s. 59, M. Szołochow, *Zorany ugór*, Warszawa 1949. W księgozbiornie od 23 grudnia 1950 do 5 grudnia 1979 r.

22 Cyt. za: J. Sałajczykowa, *Wieś w rosyjskiej radzieckiej prozie powieściowej lat 1917-1932*, Gdańsk 1979, s. 154.

23 S. Barańczak, *Czytelnik ubezwłasnowolniony. Perswazja w masowej kulturze literackiej PRL*, Paryż 1983, s. 18.

24 MGBP Cz, b. sygn., Inwentarz..., s. 72, *Statuty spółdzielni produkcyjnych*, Warszawa 1952, s. 3. W księgozbiornie od 21 listopada 1952 do 23 listopada 1967 r.

25 MGBP Cz, b. sygn., Inwentarz..., s. 37, R. Zambrowski, H. Chełchowski, *W walce o rozwój spółdzielni produkcyjnych*, Warszawa 1950. W księgozbiornie od 25 października 1950 do 26 czerwca 1963 r.

26 MGBP Cz, b. sygn., Inwentarz..., s. 72, J. Tepicht, *Wczoraj, dziś i jutro wsi polskiej*, Warszawa 1952. W księgozbiornie od 21 listopada 1952 do 23 listopada 1967 r.

27 MGBP Cz, b. sygn., Inwentarz..., s. 82, W. Zalewski, *Traktory zdobędą wiosnę*, Warszawa 1953. W księgozbiornie od 24 czerwca 1953 r.

wszechnienie kultury, Wzmóc pracę masowo-polityczną, zaostrzyć czujność wobec wroga – oto nasze zadania w akcji skupu zboża²⁸.

W trakcie powoływania gospodarstw zespołowych władza stwarzała pozory dobrowolności²⁹. Postawę tę starano się upowszechnić w licznych publikacjach, począwszy od broszur propagandowych, a na prozie kończąc³⁰. Dlatego też z opowiadania Sylwestra Banasia *Przebudzenie* dowiadujemy się, że uczestniczący w tym przedsięwzięciu w Jasięncu komendant posterunku Milicji Obywatelskiej (MO) nie tylko brał w nim udział, jak to ujęto, po cywilnemu przebywając w mrocznym przedśionku, ale również nie wywierał na nikogo z obecnych mieszkańców wsi presji w tej kwestii³¹. W rzeczywistości było zgoła inaczej, w położonej bowiem w pobliżu Czerwieńska wsi Płoty prawdziwym inicjatorem powołania spółdzielni produkcyjnej był komendant MO, choć formalnie był nim – zmuszony do tego przez komendanta – ludowiec Stefan Wójcik³². Zapisani do niej niedobrowolnie chłopci nie udzielali się na jej rzecz. Doszło do tego, że aktywiści partyjni pracowali w spółdzielni za chłopów, a oni w tym czasie gospodarzyli na własnych działkach przyzagrodowych³³. W celu utrzymania tej spółdzielni Powiatowy Urząd Bezpieczeństwa Publicznego w Zielonej Górze już w 1950 roku podjął czynności inwigilacyjne wobec jej członków³⁴.

Wrogość okolicznych chłopów wobec przedstawionych inicjatyw władz była tak daleko posunięta, że jeden z nich rzucił się z widłami „na sekretarza Boguckiego [...] i wypędził z podwórka”, kiedy ten prosił go o podwiezienie na zebranie lokalnych struktur PZPR w Płotach³⁵.

Za trudności w czasie powoływania i funkcjonowania gospodarstw zespołowych oficjalnie odpowiadał wyimaginowany wróg, zazwyczaj „kułak”, który zgodnie z leninowską trójjedyną formułą miał zniknąć z krajobrazu wsi dzięki współpracy małości i średniorolnych chłopów³⁶. Stojącego na drodze kolektywizacji (określanej mianem

28 S. Barańczak, *op. cit.*, s. 18; D. Koteluk, *W nowych realiach...*, przyp. 127 na s. 284.

29 C. Osękowski, *Spoleczeństwo Polski Zachodniej i Północnej w latach 1945-1956. Procesy integracji i dezintegracji*, Zielona Góra 1994, s. 190.

30 M. Kamińska, *op. cit.*, s. 86-88.

31 MGBP Cz, b. sygn., Inwentarz..., s. 83, S. Banaś, *Przebudzenie. Dwa opowiadania*, Warszawa 1952, s. 42-44. W księgozbiornie od 24 czerwca 1953 r.

32 D. Koteluk, *Na bezdrożach kompromisu. Zjednoczone Stronnictwo Ludowe w województwie zielonogórskim w latach 1950-1956*, Zielona Góra 2012, s. 132.

33 D. Koteluk, *W nowych realiach...*, s. 197-198, 206.

34 AIPN Po, sygn. IPN Po 0038/1, t. 18, z. 18, Wydz. III SB KW MO w Zielonej Górze, Akta operacyjne dotyczące b. PSL na terenie pow. Zielona Góra w l. 1945-1955, Charakterystyka elementu mikolajczykowskiego PSL „Zdrajcy” za okres od 1 lipca do 30 września 1950 r.

35 Archiwum Państwowe w Zielonej Górze, oddział Wilkowo, sygn. 125, Zespół Akt Komitetu Miasta i Powiatu PZPR w Zielonej Górze, Protokoły gminnych sprawozdań-wyborczych w Płotach z załącznikami 1949-1953, Protokół z zebrania Gminnego Komitetu PZPR Płoty odbytego w dniu 12 marca 1950 r.

36 MGBP Cz, b. sygn., Inwentarz..., s. 91, *Lenin i Stalin o socjalistycznej przebudowie wsi*, Warszawa 1952, s. 12-13, 176-177. W księgozbiornie od 4 czerwca 1954 r.; M. Kamińska, *op. cit.*, s. 89.

„szczęśliwej przyszłości”³⁷) zamożnego rolnika przedstawiano często jako otyłą postać złążącą „[...] z trudem z wozu, bo przeszkadzał mu brzuch”³⁸.

Osoby takie celowo pokazywano w satyrach jako zdeklarowanych przeciwników jakiegokolwiek postępu technicznego w rolnictwie, symbolizowanego przez traktor oraz spółdzielczość produkcyjną³⁹. Starano się też w ramach tak zwanej walki klasowej podsycać nieufność wśród biedniejszych chłopów wobec takich sąsiadów. W dosadny sposób oczerniono reprezentatywnego „bogacza wiejskiego” w satyrze Bogdana Brzezińskiego pt. *Kułackie siewy*, w której czytamy:

Pięścią w stół i groźna mina.
– Po dawnemu trzeba siać.
Siewnik – kiepska to maszyna,
Lepiej z płachty ziarno brać.

I obficie, po staremu
Powolutku ziarno siej.
Tylko głupcy – nie wiem czemu –
Mówią, że siewnikiem lżej...

Siewnik ziarno sieje rzadko,
Będzie z tego lichesy plon.
Inni – jak za panią matką:
– Racja. Dobrze gada on.

Cała sitwa, cała klika,
Ów kułacki rdzeń i trzon,
Woła: – Jasne. Stąd wynika,
Że z siewnika kiepski plon...

Lecz biedniacy i średniacy
Widzą, ile szczędzą pracy,
Jak człek w pocie czoła orał
Bez maszyny, bez traktora.
I że to jest przecież pewnik,
Że od ręki – lepszy siewnik.

37 MGBP Cz, b. sygn., Inwentarz..., s. 78, A. Juszkiewicz, *Co dała wsi władza ludowa*, Warszawa 1952, s. 47. W księgozbiornie od 24 stycznia 1953 do 23 listopada 1967 r.

38 S. Banaś, *op. cit.*, s. 34; szerzej zob. W. Tomasiak, *Polska powieść tendencyjna 1949-1955. Problemy perswazji literackiej*, Wrocław-Łódź 1988, s. 97-100.

39 MGBP Cz, b. sygn., Inwentarz..., s. 49, 82, 95, J. Bocheński, *Zgodnie z prawem*, Warszawa 1954, s. 141. W księgozbiornie od 24 października 1954 do 5 grudnia 1979 r.; Z. Dróżdź-Satanowska, *Opowieść wierzbowa*, Warszawa 1951, s. 263. W księgozbiornie od 19 kwietnia 1952 do 23 października 1956 r.; K. Giżyński, *Polska nasza ojczyzna*, Warszawa 1952, s. 95. W księgozbiornie od 24 czerwca 1953 do 5 grudnia 1979 r.

Więc wrzasnęli na kułaka:
 – Taka twoja i nie taka...
 Jeśli się z siewnika śmiejesz,
 Po co sam siewnikiem siejesz?

No i teraz kpią z kułaków,
 Że to trudne niesłuchanie,
 Aby kułak wśród biedniaków
 Siał swą gębą – zacofanie⁴⁰.

Podobną argumentację stosowano nawet w wypadku wierszy przeznaczonych dla dzieci. W jednym z nich, wierszyku Lucyny Krzemienieckiej pt. *O skupie zboża i kułaku*, ukazano los człowieka, który ukrył na strychu szesnaście worów zboża, zamiast oddać je państwu w ramach świadczeń rzeczowych. Ponadto sprzeciwiał się on awansowi społecznemu dzieci biednych chłopów pracujących wcześniej u niego. Zastosowano w tym utworze niezwykle wymowną personifikację zwierząt domowych, które zgodnie go potępiły, przemawiając w następujący sposób:

Filuś piesek domowy,
 zajrzał, warknął: – Poczwarą,
 ile zboża tu schował,
 warto by go ukarać⁴¹.

Ostatecznie w trakcie wizyty dwóch przodowników pękły belki podtrzymujące strych, dzięki czemu ów gospodarz stracił ukrywane ziarno⁴². Trzeba dodać, że utwór ten został wzbogacony niezwykle sugestywną ilustracją Zofii Fijałkowskiej przedstawiającą chowanie zboża (ryc. 1).

Podczas wprowadzonych w latach 1951-1952 egzekucji obowiązkowych dostaw produktów rolnych (zboża, zwierząt rzeźnych, mleka i ziemniaków), nieprzypadkowo, w ramach wzorowanej na radzieckich pionierach tak zwanej Organizacji Harcerskiej istniejącej w strukturach Związku Młodzieży Polskiej (ZMP), dzieci w wieku od 7. do 14. roku życia w wyniku agitacji partyjnych zwierzchników pisały listy adresowane do chłopów – zwłaszcza tych, którzy nie byli w stanie wywiązać się ze świadczeń lub ich unikali. Poddani takiemu naciskowi adresaci korespondencji regulowali należność wobec państwa, informując o tym dzieci. W tej sytuacji nie dziwi, że jedna z nauczycielek

40 MGBP Cz, b. sygn., Inwentarz..., s. 90, B. Brzeziński, *Kułackie siewy*, [w:] *Wybór satyr z literatury polskiej XV-XX w.*, Warszawa 1953, s. 117-118. W księgozbiornie od 21 maja 1954 do 5 grudnia 1979 r.

41 MGBP Cz, b. sygn., Inwentarz..., s. 87, L. Krzemieniecka, *O skupie zboża i kułaku*, [w:] *eadem*, *W rodzinnej wiosce*, Warszawa 1953, s. 6-8. W księgozbiornie od 23 października 1953 r.

42 L. Krzemieniecka, *O skupie...*, s. 10-11.

Ryc. 1. „Kulak” ukrywający zboże na strychu według Z. Fijałkowskiej
Źródło: L. Krzemieniecka, *O skupie zboża i kulaku*, [w:] *eadem*, *W rodzinnej wiosce*, Warszawa 1953, s. 9.

szkoły podstawowej w Czerwieńsku nie chciała się udzielać w niniejszej organizacji⁴³. Wspomniana literatura stymulowała młodych ludzi i ich opiekunów do tego rodzaju godnych potępienia działań.

Identycznie zachowywały się lokalne władze w Czerwieńsku, które publicznie piętnowały osoby mające zaległości z tytułu państwowych powinności rzeczowych i finansowych⁴⁴.

W charakteryzowanym okresie czynniki partyjno-rządowe wskazywały, że młodzież wiejska „[...] chce sportu, chce traktorów, a tym samym chce socjalizmu”⁴⁵. Z tego powodu we wstępie do *Poradnika sportowca wiejskiego* przewodniczący Rady Głównej Zrzeszenia „Ludowe Zespoły Sportowe” Jan Zajdel zachęcał czytelników do uczestnictwa w kolektywizacji zgodnie z hasłem „Przodownik sportu – przodownikiem pracy”⁴⁶. Efekt przedstawionych zabiegów był taki, że członkowie ZMP z położonej niedaleko Czerwieńska wsi Sudoł przekonali (zmusili?) swoich rodziców do zasilenia gospodarstwa zespołowego⁴⁷. Należy pamiętać, że młodzi ludzie nie zawsze byli tacy ideowi, gdyż po powstaniu spółdzielni „Postęp” w Płotach, należącej administracyjnie od 1954 roku do GRN I w Czerwieńsku, rozpoczął się ich masowy exodus w poszukiwaniu pracy w pobliskich zakładach przemysłowych czy też na jednej z najgłośniejszych wówczas budów Nowej Huty⁴⁸.

Na nic zdał się w tej sytuacji lansowany w socjalistycznej sztuce motyw dziecięcego zauroczenia maszyną wykorzystany w książce Marty Michalskiej zatytułowanej *Hela będzie traktorzystką* (ryc. 2 i 3)⁴⁹.

Tytułowa bohaterka pragnęła zostać traktorzystką w spółdzielni w Kalinówce, dzięki której „[...] odmieni się ludziom. Na lepsze się odmieni”⁵⁰.

43 D. Koteluk, *W nowych realiach...*, s. 118-119, 167, 229.

44 D. Koteluk, *Od osady wiejskiej do osiedla miejskiego. Czerwieńsk w powiecie zielonogórskim w latach 1945-1956*, [w:] *Burmistrz, Landrat, wojewoda. Przemiany administracyjne na Środkowym Nadodrzu od średniowiecza aż do czasów współczesnych*, red. P. Bartkowiak, D. Kotlarek, J. Kuczer, Zielona Góra 2011, s. 107, 110.

45 Archiwum Państwowe w Poznaniu, sygn. 25, Zespół Akt Zarządu Oddziału Wojewódzkiego ZSch w Poznaniu, Protokoły posiedzeń Wojewódzkiej Rady Sportu Wiejskiego Związku Samopomocy Chłopskiej w Poznaniu, 1949 r., Protokół z zebrania Wojewódzkiej Rady Sportu Wiejskiego z dnia 5 maja 1949 r.

46 MGBP Cz, b. sygn., Inwentarz..., s. 94, J. Zajdel, *Wstęp*, [w:] *Poradnik sportowca wiejskiego*, Warszawa 1953, s. 4. W księgozbiornie od 10 września 1954 do 23 listopada 1967 r.; por. M. Ordyłowski, *Z dziejów kultury fizycznej na wsi dolnośląskiej w latach 1945-1956*, „Studia i Monografie AWF we Wrocławiu” 1993, nr 33, s. 123.

47 D. Koteluk, *W nowych realiach...*, s. 182.

48 APZG SK, sygn. 2, Rolniczy Zespół Spółdzielczy „Postęp” w Płotach, Młodzież w spółdzielniach produkcyjnych; *Wykaz miejscowości województwa zielonogórskiego*, Zielona Góra 1955, s. 35.

49 MGBP Cz, b. sygn., Inwentarz..., s. 58, M. Michalska, *Hela będzie traktorzystką*, Warszawa 1950. W księgozbiornie od 23 grudnia 1950 do 26 czerwca 1963 r.; W. Tomasik, *Inżynieria dusz. Literatura realizmu socjalistycznego w planie „propagandy monumentalnej”*, Wrocław 1999, s. 156-157.

50 M. Michalska, *Hela będzie traktorzystką*, Warszawa 1953, s. 80.

Rok 1950				
Data	Nr Inwent.	Znak miejsca	AUTOR	TYTUŁ
1	2	3	4	5
9.10	1141 175-1	93 Bok	Jrasička A.	Mleko w gospodarstwie domowym
9.10	2	93 Jablon Kobozie	Jabłonski H.	Założenie planu rozbudowy szkolnictwa podstawowego na wsi
	3	93 Jablon Zatol	— —	— —
	4	93 Jablon Zatol	— —	— —
23.12	5	93 Stalin		Jazda Stalina krótki zmyślyvs
23.12	6	93 Stalin		— —
23.12	7	93 Stalin		— —
23.12	8	Amado Ziemia	Amado J.	Zierca kni i przemoey
23.12	9	Amado Ziemia	— —	— —
23.12	1760	Amado Ziemia	— —	— —
23.12	1	Fast Droga	Fast H.	Droga do wolności
23.12	2	Fast Droga	— —	— —
23.12	3	Fast Droga	— —	— —
23.12	4	Michal Hela	Michalska M.	Hela będzie traktorzystką
23.12	5	Michal Hela	— —	— —
23.12	6	Michal Hela	— —	— —
23.12	7	Newer Archip	Newerly J.	Archipelag ludzi odzyskanych
23.12	8	Newer Archip	— —	— —
23.12	9	Newer Archip	— —	— —
23.12	1770	93 Bok Na Uralu	Bok J.	Na Uralu

Ryc. 2. Strona inwentarza biblioteki w osadzie wiejskiej Czerwieńsk zawierająca między innymi książkę Marty Michalskiej pt. *Hela będzie traktorzystką*

Źródło: Zbiory Miejsko-Gminnej Biblioteki Publicznej w Czerwieńsku, brak sygnatury, Inwentarz Gminnej Biblioteki Publicznej w Czerwieńsku prowadzony od 1949 r., księga 1, powiat Zielona Góra, woj. poznański, s. 58.

Ryc. 3. Krajowi rzecznicy kolektywizacji wsi w świetle księgozbioru biblioteki w Czerwieńsku
Źródło: zbiory własne autora.

Zaplanowana i przeprowadzona przez PZPR ideologizacja księgozbioru bibliotecznego w Czerwieńsku okazała się nieskuteczna. Żłudnie sądzono, że pod wpływem zaoferowanej literatury chłopcy okażą zainteresowanie, a następnie przekonają się do obcej im, bo wzorowanej na radzieckich doświadczeniach, kolektywizacji⁵¹. Głównym celem autorów tych prac była chęć obalenia starego porządku, to jest chłopskiej, jak to sformułowano, nieludzkiej „chciwości na morgi” na rzecz ich przygotowania do obecności w spółdzielniach produkcyjnych⁵². Proces upolitycznienia omówionych prac był nieuchronny, ponieważ uważano, że „Tam, gdzie rozpatrujemy szersze zjawiska literackie w oderwaniu od ideologii, usuje się pieczęć upiec wróg”⁵³. Ułuda, którą żyło centralne kierownictwo PZPR w tej kwestii, doprowadziła do znikomych osiągnięć w zakresie popularyzacji jej programu gospodarczego za pośrednictwem publikacji dostępnych w bibliotece w Czerwieńsku. Jesienią 1956 roku osada ta liczyła ponad 2 tys. mieszkańców. Wcześniej, to znaczy w kwietniu tego roku, odnotowano 129 stałych czytelników, których pasjonowały prace pisarzy, takich jak „Żeromski, Kraszewski, Prus, Konopnicka”, a nie scharakteryzowane pozycje radzieckich i rodzimych rzeczników „współdzielczonia” wsi⁵⁴. Niedorzeczność stalinowskiego eksperymentu w zakresie ideologizacji publikacji dostępnych w bibliotece w Czerwieńsku doskonale odzwierciedla następujący dowcip: „Jaka jest różnica między komedią, tragedią i realizmem socjalistycznym? Tragedia jest wtedy, gdy masz dziewczynę, a nie masz pokoju; komedia – gdy masz pokój, a dziewczyny nie masz. Jak już masz dziewczynę i własny pokój, ale musisz iść na zebranie partyjne – to jest właśnie realizm socjalistyczny”⁵⁵.

Znamienne, że w samym Czerwieńsku lokalnym władzom mimo starań nie udało się powołać gospodarstwa zespółowego. Przymuszeni zaś do obecności w spółdzielniach w Płotach oraz Sudole rolnicy w sprzyjających okolicznościach, czyli po przemianach październikowych 1956 roku i przyzwoleniu na likwidację tego rodzaju nierentownych twórców przez nowego I sekretarza Komitetu Centralnego PZPR Władysława Gomułkę, natychmiast je opuścili, co skutkowało ich upadkiem⁵⁶.

51 Por. Z. Jarosiński, *Nadwiślański socrealizm*, Warszawa 1999, s. 85.

52 MGBP Cz, b. sygn., Inwentarz..., s. 92, J. Kuśmerek, *Uwaga! Człowiek*, Warszawa 1951, s. 189, 198. W księgozbiornie od 28 lipca 1954 r.; Z. Łapiński, *Jak współżyć z socrealizmem. Szkice nie na temat*, Londyn 1990, s. 94-95.

53 G. Lasota, *Kierunek natarcia. Szkice-recenzje-polemiki*, Warszawa 1953, s. 252; zob. też K. Kozłowski, *Kształtowanie się środowisk artystycznych w Szczecinie (1945-1959)*, Poznań-Szczecin 1983, s. 80-81; E. Możejko, *Realizm socjalistyczny. Teoria. Rozwój. Upadek*, Kraków 2001, s. 240-244.

54 APZG SK, sygn. 2, Protokoły z sesji Gromadzkiej Rady Narodowej w Czerwieńsku II..., Referat PGRN Czerwieńsk II wygłoszony 26 maja 1956 r.; D. Koteluk, *Ideologizacja kultury...*, s. 94-95.

55 *Dowcipy PRL-u. Antologia*, wyb. i oprac. A. Januszkiewicz, E. Rychlewska, Poznań 2007, s. 109.

56 AIPN Po, sygn. IPN Po 060/69, t. 7, Sprawozdania miesięczne b. PU ds. BP w Zielonej Górze lata 1954-1956, Sprawozdanie kwartalne Powiatowej Delegatury do spraw Bezpieczeństwa Publicznego za III kwartał 1956 r.; D. Koteluk, *Od osady wiejskiej...*, s. 110-112.

Daniel Koteluk

**ADVOCATES OF COLLECTIVE FARMING BASED
ON THE BOOK COLLECTION IN THE RURAL SETTLEMENT'S LIBRARY IN CZERWIEŃSK,
ZIELONA GÓRA DISTRICT BETWEEN 1949-1956**

S u m m a r y

In 1948 Polish communists initiated a socialist redevelopment of a village based on Soviet experience. The purpose of this process was to locate farmers in production cooperatives which were controlled by the country. This operation was also supported by librarians, who in the rural settlement of Czerwieńsk, Zielona Góra District, between 1949-1956 offered books which would encourage peasants to support the idea. They were, above all, popularisers of collective farming, as the choice of books on this topic was made by communist authorities. Confronted with the ideology of rural culture, only few regular members of the library in Czerwieńsk became gradually acquainted with Polish classic literature of Józef Ignacy Kraszewski, Maria Konopnicka, Bolesław Prus and Stefan Żeromski. Soviet and national publications praising arguable achievements of group management were avoided.

Translation: Natalia Bieżańska